

XUSHBO‘Y UKROP (*ANETHUM GRAVEOLENS L.*) O‘SIMLIGINING URUG‘ UNUVCHANLIGI

¹Ayasov Xushbek G‘aybullayevich, ²Boboyeva ZuxraOdilovna

¹Toshkent davlat agrar universiteti “Dorivor o‘simliklar kafedrası” dotsenti

²Toshkent davlat agrar universiteti “Dorivor o‘simliklar kafedrası” mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14039843>

Annotatsiya. Mazkur maqolada, Xushbo‘y ukrop (*Anethum graveolens L.*) o‘simligining urug‘larini unuvchanligiga oid ma‘lumotlar keltirib o‘tilgan bo‘lib, laboratoriya sharoitida urug‘larning unuvchanligi 9-10 kun davomida fenologik kuzatuvlar olib borilishi natijasida, o‘rtacha 79,3% urug‘ unuvchanligi qayd etilishi kuzatildi. Shuningdek dala sharoitida urug‘ unuvchanligini aniqlash maqsadida 20-30 kun oralig‘ida fenologik kuzatuvlar olib borilganda, urug‘larning unib chiqishi tuproq sharoitiga bog‘liq holda, bahorgi ekilgan urug‘larning unuvchanligi, 74,5%, kuzda ekilgan urug‘larning unuvchanligi, 85,5% unuvchanlik qayd etildi.

Kalit so‘zlar: xushbo‘y ukrop, *Anethum graveolens L.* urug‘ unuvchanligi, fenologik kuzatuvlar, laboratoriya sharoiti, dala sharoiti.

Аннотация. В статье представлены сведения о всхожести семян растения Укро́п пахучий (*Anethum Graveolens L.*). Всхожесть семян в лабораторных условиях определяли в результате фенологических наблюдений в течение 9-10 дней. заметил, что средняя всхожесть семян составила 79,3%. Также при проведении фенологических наблюдений через 20-30 дней с целью определения плодovitости семян в полевых условиях всхожесть семян зависит от почвенных условий, зафиксирована всхожесть 85,5%.

Ключевые слова: укро́п пахучий, *Anethum Graeolens L.*, всхожесть семян, фенологические наблюдения, лабораторные условия, полевые условия.

Abstract. In this article, the information on the germination of the seeds of the fragrant dill (*Anethum graveolens L.*) plant is presented. The germination of the seeds in laboratory conditions was determined as a result of phenological observations for 9-10 days. It was observed that the average seed germination rate was 79.3%. Also, when phenological observations are carried out in 20-30 days in order to determine seed fertility in field conditions, the germination of seeds depends on the soil conditions. , 85.5% viability was recorded.

Keywords: fennel, *Anethum graveolens L.* seed germination, phenological observations, laboratory conditions, field conditions.

Kirish

Mamlakatimizda bugungi kunda dorivor va ziravor o‘simliklarni muhofaza qilish, mavjud resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o‘simliklar yetishtiriladigan plantatsiyalarni ko‘paytirish hamda o‘simliklardan olinadigan xom-ashyolarni qayta ishlash borasida izchil islohatlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yovvoyi holda o‘sovchi dorivor o‘simliklarni muxofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020 yil 10 apreldagi PQ-4670-son qarori [1] hamda, 20.05.2022 yildagi PQ-251-sonli qarorida [2], “Dorivor o‘simliklarni madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi qarorlari sohani tubdan rivojlanishining huquqiy asoslarini yaratib berdi. Bugungi kunda ham butun dunyo bo‘ylab dori-darmon ishlab chiqarish tarmog‘ining dorivor vositalarni

tabiiylashtirish va dorivor o‘simliklar xom-ashyosiga bo‘lgan ehtiyojni qondirish dolzarb vazifalardan biridir. Jahon Sog‘liqni Saqlash tashkilotining ma’lumotlariga qaraganda, hozirda mavjud dori-darmonlarning 60% ni dorivor o‘simlik xomayolaridan olingan preparatlar tashkil etadi. Mahalliy floraga mansub 4,3 mingdan ortiq o‘simliklarning 750 ta turi dorivor hisoblanib, ulardan 112ta turi ilmiy tibbiyotda foydalanish uchun ro‘yxatga olingan, shundan 70 ta turi farmatsevtika sanoatida faol qo‘llanib kelinmoqda [3]. Respublikamiz farmasevtika sanoatining, dorivor vositalarga bo‘lgan talabi yildan-yilga ortib bormoqda. Shuning uchun ehtiyojni qondirish maqsadida, dorivor o‘simliklarni plantatsiyasini ko‘paytirish hamda mavjud bo‘lgan ta’biy zahirasini muhofaza qilish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot obyekti: Xushbo‘y ukrop (*Anethum graveolens* L.) Soyobonguldoshlar oilasiga mansub, bir yillik, o‘simlik xisoblanadi. Tabobatda dorivor o‘simlik sifatida urug‘i va barglaridan foydalaniladi. Uning tarkibida ko‘p miqdorda efir moylari bor. Ukrop urug‘ini oshqozon ichak kasalliklari, nafas yo‘llari kasalliklari, shamollashni davolashda foydalaniladi. Bu haqda O‘zbekistonda uchraydigan hozirgi zamon tibbiyotida qo‘llaniladigan Abu Ali Ibn Sino tasvirlagan o‘simliklar qatoriga kiritilgan. *Anethum graveolens* L. mevasi dorivor preparat anetin spazmga qarshi ta’sirga ega bo‘lib, qorin bo’shlig‘idagi organlar spazmiga, yurak- qon tomir tizimini surunkali yetishmovchiligida, balg‘am ko‘chiruvshi vosita sifatida, metoorizm, dispepsiyada yel haydovchi vosita sifatida ishlatiladi [4].

Tadqiqot uslublari: Xushbo‘y ukrop urug‘larini laboratoriya sharoitida unuvchanligini aniqlashda, Petri likopchasiga urug‘lar 4 qaytarilishda ekib undirib sinab ko‘rildi, hamda foiz ko‘rsatgichi aniqlandi. Dala sharoitida esa urug‘lar, 100 donadan qilib 4 qatorga ekib chiqildi va unib chiqqan urug‘lar, foizlarda hisoblandi [5]. **Tadqiqot natijalari:** Xushbo‘y ukrop o‘simligini laboratoriya sharoitida urug‘larini unuvchanligi 10-15 kun davomida fenologik kuzatuvlar olib borilishi natijasida, o‘rtacha 79,3% urug‘ unuvchanligi qayd etildi. [6] (1-jadval).

1-Jadval

Laboratoriya sharoitida urug‘ unuvchanligi (% hisobida)

№	30.03.2024 yilda ekilgan va nazorat kunlari								Unib chiqqan uru‘lar soni%
	1	3	5	7	9	11	13	15	
1	2	3	5	6	11	18	20	17	77
2	1	4	8	14	16	17	11	9	80
3	1	2	11	15	21	15	7	11	83
4	2	5	13	13	19	13	5	6	76
O‘rtacha									79,3%

Shuningdek dala sharoitida Xushbo‘y ukrop (*Anethum graveolens* L.) ni unuvchanligini aniqlashda bahor faslining aprel may oylariga ekib ko‘rildi. Toshkent davlat agrar universiteti tajriba uchaskasida alohida tayyorlangan qatorlarga urug‘lar 100 donadan 4 qator qilib ukrop urug‘i ekildi. Ekilgan urug‘lar 0,5 sm qalinlikda tuproq bilan berkitildi, Urug‘ to‘liq unib chiqqunga qadar har 5-10 kunda e‘tiborga olinib nazorat qilib borildi. Urug‘ unib chiqqunga qadar tuproqni yuza qismida namlik darajasiga e‘tibor berilib, vaqti- vaqti bilan har 3-5 kunda sug‘orib borildi. Sug‘orishdan keyin begona o‘tlardan tozalandi

Kuzatuvlar natijasi shuni ko‘rsatdiki, urug‘ning unuvchanlik darajasi tuproq namligiga ya‘ni urug‘ni ekish muddatiga bog‘liq bo‘lib xususan aprel oyi o‘rtalarida may oyi boshlarida urug‘ unuvchanlik darajasi o‘rtacha 71,7-74,5% ni tashkil etsa aprel oyi oxiri may oylarida ekilgan urug‘ unuvchanlik darajasi tuproqning namlik darajasi past bo‘lganligi sababli 66,7% ni tashkil etdi. Bahorning ilk kunlarida ekilgan urug‘lar yog‘ingarchilik miqdori yuqori bo‘lganligi sababli, havo namligining yuqoriligi urug‘ unuvchanligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi va urug‘ qisqa muddatlarda unib chiqdi. (2-jadval).

Xushbo‘y ukrop (*Anethum graveolens* L.) o‘simligi urug‘larining dala sharoitida unuvchanligi (Bahor oyida ekilgan) (% hisobida)

2-Jadval

+							
Ekilgan gatorlar	Urugʻlar soni	Ekilgan vaqti 15.04.2024 y		Unib chiqishi %	Ekilgan vaqti 1. 05.2024 y		Unib chiqishi %
		Unib			Unib		
		chiqishi	yakunlanishi		chiqishi	tugashi	
1	100	25.04	18.05	72	07. 04.	18.04	76
2	100	27.04	16.05	78	09. 04.	16. 04	68
3	100	24.04	17. 05	76	06. 04.	19. 04	71
4	100	26.04	15. 05	72	13. 04.	25. 04	72
Oʻrtacha unuvchanli k				74,5			71,7

Xushbo‘y ukrop (*Anethum graveolens* L.) o‘simligi urug‘larining dala sharoitida unuvchanligi (Kuz oyida ekilgan) (% hisobida) *3-Jadval*

Ekilgan gatorlar	Urug'lar soni	Ekilgan vaqti 10.09.2024 y		Unib chiqishi %	Ekilgan vaqti 5. 11.2024 y		Unib chiqishi %
		Unib			Unib		
		chiqishi	yakunlanishi		chiqishi	tugashi	
1	100	20.10	18.11	82	12. 11	25.11	88
2	100	18.10	14.11	85	15.11.	28. 11	87
3	100	22.10	20. 11	78	17. 11.	30. 11	82
4	100	19.10	17. 11	83	13. 11.	24. 11	85
O'rtacha unuvchanli k				82			85,5

Xushbo‘y ukrop (*Anethum graveolens*) urug‘larini unuvchanlik darajasini aniqlash maqsadida kuz faslida ham ekildi. Urug‘larni ekish muddati sentyabr oktiyabr oylariga to‘g‘ri keldi. Ekilgan urug‘larni usti 0,5 sm qalinlikda tuproq bilan yopilib, 5-10 kunda urug‘ unuvchanligi nazorat qilindi. Har 3-5 kunda urug‘lar sug‘orib turildi. Kuz faslida havoning namlik darajasi yuqori bo‘lishi hamda yog‘ingarchilik kunlari nisbatan ko‘p bo‘lganligi sababli urug‘ unuvchanlik ko‘rsatkichi ham yuqori bo‘ladi, bu abiotik omil urug‘ unib chiqishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Tajribalar natijasi shuni ko‘rsatdiki, kuz faslida ekilgan urug‘larni unuvchanlik darajasi o‘rtacha 82-85% ni tashkil etdi. Kuz faslida ekilgan urug‘lar unuvchanligi bir-biridan keskin farq qilmaydi. Bu ko‘rsatgich havo muhiti, tuproqning namlik darajasi o‘simlik urug‘ining unib chiqishi uchun optimal muhit ekanligidan dalolat beradi (3-Jadval).

Xulosa

Xulosa qilib aytganda laboratoriya sharoitida o‘simlik urug‘ini unuvchanligi yuqori bo‘lib, bu ko‘rsatkich varianatlarda o‘rtacha 79,3 % ni tashkil etdi.

Dala sharoitida bahor oylarining ikkinchi yarmi may oylarida ekilgan o‘simlik urug‘lari ekib kuzatuvlar natijasi urug‘ unuvchanligi qatorlar hisobiga o‘rtacha 72-74,5 % ni tashkil etdi. Urug‘ unuvchanligi muhit sharoiti namlik darajasi, optimal harorat, suv rejimi kabi omillarga bog‘liq holda unuvchanlik darajasini nomoyon etadi. Aprel oyining oxirlari may oyi o‘rtalarida dala sharoitida ekilgan urug‘ unuvchanligi namlik darajasi past bo‘lganligi sababli kuzatuvlar natijasi variantlar bo‘yicha o‘rtacha 66,7% ni ko‘rsatdi.

Dala sharoitida kuz oylarida ekilgan urug‘larning unish ko‘rsatkichlari yuqori darajada bo‘lib, kuz oylaridagi yog‘ingarchilik hisobiga urug‘ni tez sur‘atlarda unib chiqishiga sabab bolib, o‘rtacha unuvchanlik darajasi 82-85% ni tashkil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-apreldagi “Yovvoyi holda o‘sovchi dorivor o‘simliklarni muxofaza qilish, madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash va mavjud resurslardan oqilona foydalanish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020 yil 10 apreldagi PQ-4670-son qarori. Toshkent-2020
2. . O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 20-maydagi “Dorivor o‘simliklarni madaniy holda yetishtirish, qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-251-sonli qarori. Toshkent-2022-yil.
3. Акопов И.Э “Важнейшие отечественные.-Ташкент:Медицина,1990.-446с
4. Н.Х. Xolmatov, B.O.Do’schanov, R.S.Sobirov. Abu Ali Ibn Sino ishlatgan dorivor o‘simliklar. Xorazm nashriyoti-2003 yil.
5. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. –М. Колос, 1973. –С. 330-336.
6. Бейдеман И.Н. Методика изучения фенологии растений и растительных сообществ.-Новосибирск: Наука, 1974. – 154 с.